

УДК 911.3

С. Мархонос, асп.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРАЦЕРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Розкрито сутність працересурсного потенціалу туристичної сфери і його територіальної організації. Визначено проблеми територіальної організації працересурсного потенціалу туристичної сфери України та фактори його формування.

The features of forming labour potential and territorial organization of tourism are considered in the article. The author draws attention to the problems of territorial organization of labour potential of tourism in Ukraine and defines the factors of its formation.

Туризм є явищем складним і багатоплановим. Туристична сфера є однією із складових економіки України, її діяльність спрямована на створення конкурентоспроможних на світовому ринку національних туристичних послуг на основі використання природної, соціальної, культурної спадщини та кадрового потенціалу країни. Один з найважливіших напрямків програми її реформ у нашій країні – перебудова систем управління галуззю. Особливе значення ця проблема набуває на рівні тих галузей, місце яких у ринковій економіці повністю змінюється на сучасному етапі, до таких галузей відносяться й туристична сфера.

Визначальними для майбутнього України є формування трудового потенціалу і перспективи його реалізації. Рівень і якість трудового потенціалу в період трансформації економіки вимагає переосмислення наукового доробку з питань його розвитку, регулювання зайнятості населення та врахування в дослідженнях тих суперечностей, умов та чинників, що визначають перспективи економічного зростання держави та утвердження нової економічної моделі зайнятості.

Суттєві перетворення в суспільстві найбільше впливають на процеси відтворення працересурсного потенціалу. Депопуляція і поглиблення процесу старіння населення у поєднанні із загальною соціально-економічною кризою і падінням рівня життя людей в Україні призвели до істотних змін якості працересурсного потенціалу. Актуальність географічного дослідження цих проблем посилюється у зв'язку з необхідністю вирішення конкретних завдань становлення регіональних та локальних ринків праці та регулювання зайнятості населення.

Туристична сфера з кожним роком набуває все більшого значення і важливим питанням є забезпечення її трудовими ресурсами. Саме тому, дуже важливим етапом є формування працересурсного потенціалу та його територіальна організація.

Мета статті полягає у дослідженні та обґрунтуванні суспільно-географічної сутності розвитку, структури та функцій працересурсного потенціалу туристичної сфери.

Трудові ресурси – це частина працездатного населення, яка володіє фізичними і розумовими здібностями і знаннями, необхідними для здійснення корисної діяльності [1, с. 19].

Поняття "працересурсний потенціал" було введено в обіг ще на початку 90-х років минулого століття, але кожний науковець визначає це поняття по-своєму. Працересурсний потенціал – це ширше поняття ніж робоча сила та трудові ресурси, він характеризує можливу кількість і якість праці і включає сукупність якостей, які визначають працездатність індивідів, в тому числі їх фізичний, психологічний і моральний потенціал, обсяг загальних і спеціальних знань і навичок [2, с.15]. Працересурсний потенціал – це сукупність кількісних і якісних характеристик здібностей і можливостей працездатного населення, що реалізуються, чи можуть бути реалізовані через існуючу систему відносин за участю у суспільнокорисному виробничому процесі [3, с.4].

Працересурсний потенціал туристичної сфери відтворюється в межах трьох основних підсистем: демографічної, соціально-економічної і соціально-психологічної.

Відтворення працересурсного потенціалу населення України і туристичної сфери перебуває в даний час у кризовому стані, а його динаміка характеризується зниженням народжуваності, шлюбоутворення, зростанням смертності, кількості розлучень, рівня безробіття, захворюваності працюючих.

Територіальна організація працересурсного потенціалу – відносно відокремлена функціонально-територіальна система, відкрита в бік відтворювальної бази регіону, в якій провідне місце належить самовідтворювальній функціональній одиниці (працересурсного потенціалу). Як суспільно-географічна система територіальна організація працересурсного потенціалу відображає закономірності відтворення працересурсного потенціалу на рівнях областей, окремих населених пунктів і систем розселення. Її властивістю є відносна стійкість у часі і просторі характеристик працевідтворювальних процесів, що пов'язані з особливістю розвитку регіонів. Умовою збалансовано розвитку території є не скільки наявність працересурсного потенціалу, скільки його впорядкованість в галузевому та територіальному відношенні [5, с. 81].

Дослідження працересурсного потенціалу в туризмі включає кілька послідовних взаємопов'язаних етапів:

- теоретико-методологічний (включає розробку концепції розвитку системи, виявлення елементів системи, компонентного складу, ієрархічних рівнів, системо-утворюючих зв'язків, вибір методів і основних напрямків дослідження);
- аналітичний (проведення аналізу демогеоситуації та стану ринку праці, виявлення особливостей функціонування і розвитку окремих їх складових; проводиться ретроспективний аналіз, що є передумовою прогнозування і визначає основні тенденції демогеографічного процесу, виявляє проблеми);
- прогнозний (розробка науково обґрунтованого прогнозу розвитку системи і створення моделі її стану на перспективу; визначає резерви і оптимальні параметри подальшого розвитку усіх підсистем працересурсного потенціалу з метою раціонального і ефективного його функціонування);
- практичний (дозволяє розробити конкретні пропозиції і рекомендації щодо регулювання відтворення працересурсного потенціалу, проаналізувати можливі варіанти розвитку).

Системне географічне вивчення працересурсного потенціалу туристичної сфери передбачає дослідження територіальних спільностей людей з точки зору динаміки, особливостей природного і механічного руху, статевовікової структури і умов, що забезпечують їх відтворення.

Як будь яка галузь економіки, туристична сфера потребує постійного притоку висококваліфікованих кадрів, організаторів і управлінців внутрішнього і міжнародного туризму, екскурсоводів, економістів, юристів, спеціалістів сфери обслуговування тощо.

В Україні відчувається потреба в туристичних кадрах вищої кваліфікації, всього в переліку спеціальностей, які потрібні на підприємствах туризму, нараховується не менше 60 найменувань. Як і в багатьох країнах світу, спеціалізована підготовка туристичних кадрів відстає від матеріальної бази туризму [4, с. 62].

Підготовку спеціалістів для туризму в Україні здійснюють понад 40 навчальних закладів II-IV рівня акредитації. Серед них виділяються спеціалізовані вищі навчальні заклади туристичного профілю: Інститут Туризму ФПУ; Київський університет туризму, економіки і права; Донецький інститут туристичного бізнесу; Академія туризму і готельного сервісу. Вони здійснюють підготовку спеціалістів вищого управлінського рівня, здатних організовувати туристичний сервіс на рівні міжнародних стандартів. Також проблему кадрового забезпечення туризму допомагають вирішувати Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Таврійський національний університет, Київський торговельно-економічний університет, Київський університет культури і мистецтв, Чернівецький університет, Львівський університет, Ужгородський університет, Харківська академія технологій та організації харчування, Таврійський інститут підприємництва та права, Ялтинський інститут менеджменту та інші.

Чисельність студентів, які навчаються за напрямом "туризм" з кожним роком збільшується. У порівнянні з 2001 роком у 2006 році кількість вищих навчальних закладів збільшилась майже вдвічі, це свідчить про те, що туризм з кожним роком набуває все більшого розвитку і потребує забезпечення висококваліфікованими кадрами.

Останнє десятиріччя туризм в Україні розвивається досить швидкими темпами, працересурсний потенціал туристичної сфери України зростає із збільшенням кількості туристичних підприємств. Також і зростає кількість проблем регулювання працересурсного потенціалу туристичної сфери України, серед яких варто виділити:

1) політика держави щодо зменшення кількості безробітних досить неефективна, так як не враховує особливості різних регіонів;

2) не існує регулюючого впливу на територіальні демографічні та соціальні процеси (стимулювання народжуваності, зменшення смертності);

3) моніторинг щодо стану регіонів, щодо забезпеченості туристичних підприємств кваліфікованими кадрами – поверхневий і не відображають повністю потреби підприємств у працівниках;

4) в основному вищі навчальні заклади, що готують працівників для туристичної сфери розміщені в Києві і це ускладнює доступ до туристичної освіти, наприклад, для жителів Західної України, де туризм розвивається дуже швидкими темпами, а рівень сервісу залишається на низькому рівні;

5) найбільша кількість туроператорів і турагентств знаходяться у Києві та інших великих містах, це ускладнює процес найму на роботу осіб з інших невеликих міст та селищ, що не мають відповідних підприємств;

6) найголовніша мотивація до праці – це заробітна плата, але вона територіально теж дуже різниться для різних територіально-адміністративних одиниць України і це є зрозумілим для туристичної сфери, так як не всі регіони однаково забезпечені туристичними ресурсами;

7) перепідготовкою та підвищенням кваліфікації туристичних кадрів займається недостатня кількість навчальних закладів і вони, в основному, розташовані в Києві.

Відсутність належної регіональної системи управління працересурсним потенціалом ускладнює територіальним органам влади можливість робити аналіз та прогнози соціально-економічних, організаційно-технологічних і соціально-демографічних структур. Зайнятість населення, як чинник гармонійного розви-

тку індивіда повинна ефективно вирішуватись на кожній території.

Для забезпечення повної зайнятості працездатного населення потрібна прогнозна оцінка працересурсного потенціалу. Працересурсний потенціал можна оцінити двома способами: за чисельністю працездатного населення без врахування відмінностей в його якості і за якістю трудових ресурсів, коли інтегральна оцінка працересурсного потенціалу є добутком чисельності працездатного населення на показник його якості.

Інтенсивний розвиток туризму потребує поглибленого процесу підготовки багатопрофільних спеціалістів для туристичної сфери й туристичної діяльності, але вітчизняними науковцями поки не виявлена і не обумовлена сукупність умов, які забезпечать якісне покращення їхньої підготовки.

Щодо перспективи територіальної організації працересурсного потенціалу туристичної сфери України, то слід зазначити, що з кожним роком туризм займатиме все вагомніше місце в економіці України, так як створюється все більша кількість туристичних підприємств, а це, в свою чергу, потребує забезпеченості висококваліфікованими працівниками. Вищі навчальні заклади постійно вдосконалюють навчальні програми за якими готуються спеціалісти туристичної сфери, і вже в недалекому майбутньому вітчизняні спеціалісти будуть відповідати міжнародним вимогам. Активно будуються різні види туристичних підприємств в усіх кутках України, що допоможе більш рівномірному розподілу економічних благ від туристичної сфери. Більшого значення набудуть курси підвищення та перепідготовки туристичних кадрів, так як науково-технічний прогрес не стоїть на місці і потрібно удосконалювати знання і вміння якомога частіше.

Необхідність дослідження науково-методичних основ відтворення працересурсного потенціалу туристичної сфери України зумовлена наступними обставинами:

- ситуаційними змінами, котрі мають місце як у вітчизняній економічній системі, так і у світовій;
- зростанням ролі та значення трудового потенціалу, як визначального капіталу, від ефективності відтворення, залежить не тільки працересурсний потенціал туристичної сфери, а й всієї держави;
- проблемами сучасного рівня розвитку трудового потенціалу, необхідністю аналізу його стану;
- недостатнім рівнем теоретико-методологічного обґрунтування сучасних сутнісних характеристик категорій трудового потенціалу, концепцій його відтворення;
- поглибленням взаємозв'язків трудового потенціалу і ринків праці України;
- необхідністю наукового обґрунтування заходів удосконалення державної регуляторної політики щодо підвищення ефективності відтворення трудового потенціалу з переважною опорою на власні ресурси.

Різного виду перетворення в економіко-політичному стані країни мають істотний вплив на процеси відтворення працересурсного потенціалу. Погіршення рівня життя та загальна економічна криза призвели до змін якості працересурсного потенціалу туристичної сфери і його територіальної організації.

1. Завіновська Т.Г. Економіка праці: Навч. посібник. – К., 2000.
2. Злупко С.М., Мушак О.Г. Суть і компоненти соціально-економічного механізму ефективного використання трудового потенціалу регіону // Соціально-економічний механізм відтворення трудового потенціалу. – К., 1990. – С.12-18.
3. Логвин М.М. Працересурсний потенціал Полтавської області та його територіальна організація: Автореф. дис ... канд. геогр. наук. – К., 2002.
4. Лук'яненко В.А. Територіальні особливості мотивації праці на туристичних підприємствах // Туристично-краєзнавчі дослідження: Збірник наукових статей. – Вип. 7. – К., 2007. – С. 61-71.
5. Шаленко М.В. Формирование механизма территориальной организации трудовых ресурсов: теория и практика. – К., 1992.

Надійшла до редколегії 15.09.2007